

Й. Гірняк та О. Добровольська Одеса 1928 р.

Портрет Йосипа Гірняка, Київ 1924 р.
(перша сторінка обгортки)

Й. Гірняк у фільмі "Борислав сміється" у ролі В. Півторака
(остання стор. обгортки)

Інформаційний Відділ
Централі Опікунів Шкіл Українознавства
Шкільної Ради при УЖКА

А К Т О Р І Т Е А Т Р

Йосип Гірняк - мистецьке об'єднання
"Березіль"

Видання Т-ва "Рідна Школа" в Клівленді, 1983.

"Не втрачати набутого досвіду,
не сходити з обраного шляху".
(О.Т.)

Театр та актор...

Аматором похідного театру Українських Січових Стрільців (1914) почав свою мистецьку путь Йосип Гірняк...

Опинившись із УСС у Винниці (1919) - вступив Й.Гірняк до театру ім.Франка, що б назавжди зеднати свою долю з українським театром...

1922 року вступив до мистецького об'єднання "Березиль", що заснувалося в Києві під проводом Л.Курбаса...

З "Березодем" Курбаса працював Гірняк "серед припливів і відпливів", і доходить до найвищих висот мистця-актора... (1933)

По відомому "ні", яке сказали Курбас і Гірняк Постишевові - (листопад 1933), найперше Курбас, а далі за ним і Гірняк, був арештований НКВД в Харкові і посланий на три роки до віддалених ІТЛ...

Не три, а вісім літ, перебув Йосип Гірняк на засланні - в Чібіж... Повернувши зі заслання - працює короткий час в колгоспному театрі в Черкасах, накручує фільм "Борислав сміється", на підставі твору Івана Франка, і там застає його друга світова війна...

Гірняк переїздить до окупованого німцями Львова, де ще сяктак животіє театр...

1943 року Гірняк організує при театрі трирічну драматичну школу, в якій гуртує кілька десятків театральної молоді, там же й веде драматичний сектор львівської опери...

Він ставить - "Мину Мазайло" Куліша, "Самодури" і "Хитра вдовичка" Гольдони, "Камінний господар" Лесі Українки, "Гамлета" Шекспіра та "Ревізора" Гоголя...

В переїзді на захід, на еміграцію, зупиняється з дружиною О.Добровольською в Ляндеку, де обоє відновляють театральну студію... З Ляндеку їде Гірняк зі студією до Баварії, де далі дає вистави, розвиває студію, вишколює нові речі...

І, нарешті, поплив Й.Гірняк із О.Добровольською до Америки... І живе на вільній еміграційній землі...

І далі працює, організує студію, вчить, виступає - і "не сходить з обраного шляху"!

Буває, навіть великі народи, із довгою державною традицією, не шанували своїх великих мислителів чи мистців ще за їхнього життя; не зважали на їхні науки, не здійснювали їхніх починів...

На дальших сторінках цієї брошури, ми, хоч у скромних формах, переповідаємо - важкий, повний праці й терпіння мистецький шлях Йосипа Гірняка та театру "Березоля". Робимо це для того, що може найдуться серед "вільної політичної еміграції" люди, які почнуть здійснювати давні й сьогоднішні починання Гірняка, Блавацького, Добровольської, і - організувати хоч малий, хоч "на колах", хоч скромний, але постійний український театр, і тим робом почнуть реалізувати завдання еміграції хоч в культурній ділянці.

К. Мельник

В Чіб, в рубав ліс і копав котловани під будівлі... Перевтілитись з актора у вантажника, дроворуба, землекопа, без належного харчу, одягу, житла ... Трудно? - Знову ж коли не виробиш норми - не дістанеш навіть убогої арештатської пайки...

Несподівано - Гірняка забирають із "общих работ" і ставлять на працю гримера у клубі агітбригади... Гірняк розмальовував і прикрашував та перетворював вправно руков обличчя рецидивистів-головорізів-вуркаганів, з яких в основному складалася агітбригада...

Спробував виступити кілька разів в ролі актора, російською мовою, якої добре не знав...

В січні 1935 року Гірняк стає художнім керівником клубового театру імени якогось Косолапкіна...

Ведучи систематично режисерську роботу, одночасно Гірняк виконав тут 50 ролей...

Та це не був "Березіль", так само як Ухта-Печорська непрохідна тайга не була Україною. Роки найбільших можливостей і потужної зрілості акторського таланту гинули марно. Туга за рідним краєм і почуття глухої приреченості було зм'ягчене приїздом дружини-акторки О.Добровольської. Посидівши услід за Гірняком у харківській тюрмі, О.Добровольська волила поїхати до свого чоловіка ділити труди і гіркої заслання, ніж повертатися до театру, що і по суті і по формі вже не називався "Березоєм". Добровольська активно включилась у роботу таборового театру. Її приїзд мав величезне значення для перевтомленого і змученого роками ув'язнення мистця...

Аж 1940 року повертається Гірняк на Україну і працює тут у глухій, але милій провінції - в колгоспному театрі м.Черкас....

Старі знайомі цурались його, а ще більше цурався їх він. Не було до кого і до чого горнутися...

Розгром лишив на місці передової театральної березільської культури спустошене поле...

В цей час Гірняк почав був робити фільм за твором І.Франка "Борислав сміється", з якого до нас дійшло пара фотознімків актора в ролі В.Півторака.

Вибухла війна, і життєвий та мистецький шлях Йосипа Гірняка круто завернув на несподівані й бурхливі маршрути нової ще й досі незакінченої Одиссеї...

(Із книжки "В масках епохи", Ю.Дивнич, 1948)

Й. Гірняк у ролі Миколи II-го „Пролог“

Й. Гірняк у ролі Зброжжа. „Маклена Г'раса“.

Йосип Гірняк приїздить до Львова, де ще сяк-так животило театральне життя, і там, при львівському театрі, року 1943 організує трирічну драматичну школу, в якій гуртус кілька десятків театральної молоді. "Хто зна, чи в нинішніх обставинах пощастить збудувати український театр такий, який мігби продовжувати блискучий шлях "Березоля", але підготувати кадри для такого театру можливо і потрібно", - говорив Йосип Гірняк, мріючи про завтрашній день українського театрального мистецтва...

Поруч з працею в драматичній школі Гірняк бере активну участь, як актор і режисер, в драматичному секторі львівської опери. Режисерська лінія львівського театру змагала під впливом Гірняка до опанування світової і української класики. Ця лінія була зреалізована постановками: "Мини Мазайло" М.Куліша, "Смодури" і "Хитра вдовичка" Гольдоні, "Камінний господар" Лесі Українки, "Гамлет" та "Ревізор" були наочною перемогою цієї лінії...

Л.Курбас готував ще до вистави "Ромео і Джульєту"...

Як бачимо з цього переліку, ані один український режисер до Йосипа Гірняка не зважився поставити "Гамлета", цього геніяльного твору Шекспіра, хоч такі спроби були...

Виставою прапремери "Гамлет" на українській сцені у Львові актор ствердив себе не менш блискучим режисером, і саме режисерське розв'язання Й.Гірняком геніяльного твору Шекспіра запевнило йому великий успіх, гарячий захоплений сприймання вистави глядачем. ...

Але може однією з найкращих робіт Й.Гірняка, як режисера і актора, у львівському періоді є постава "Ревізора" Гоголя...

Гірнякові пощастило в цій виставі дерусифікувати всі образи "Ревізора", а насамперед образ Городничого, що майже сотню років існували на сценах в тій росіянізованій подобі, яку витворили російські театри...

НА ЕМІГРАЦІЇ

Воєнні події розпоршують по Європі також учнів драматичної школи. Під звалищами війни, здавалося, загинули плани і мрії Й.Гірняка.

Та сталося не так... Вже у Відні на якийсь короткий час знову збирається біля режисера група акторів і приступає до праці над виставою - "Пошились у дурні"...

В дальших валках десь загубилась і студія, щоб знову під керівництвом Й.Гірняка та О.Добровольської відродитись у грудні 1945 року в українському таборі в Ляндеку...

Гірняк сполучає традиціоналізм з новаторством. Як дбайливий господар переглядає він попередню театральну спадщину, переглядає традиції; шукаючи синтези новаторства й очищеного, оживленого традиціоналізму. Не забувається й про театральну скарбницю заходу, звідки вибирається те, що перегукуються з нашою духовістю...

Дальше... В літературному театральному кабареі - використовувачи насамперед рух, танок, пісеньку, керівник студії дає глядачеві високоякісну річ жанру ревію. Простота і скромність ревію, в якому політична гострота поєднується з тонким дотепом, була першим кроком до "Блакитної авантюри" і далі до "Сну української ночі". "Блакитна авантюра" - водевіль на емігрантські теми, (І.Алексевича), витримана від початку до кінця в авантюрному комічно-сатиричному плані легких п'єс... "Сон української ночі" (автор І.Алексевич) уже вводить у гру і многоплановість. Це своєрідна синтеза сучасного кабаре і вертепних інтермедій. Й.Гірняк, виконуючи головну роль Мамає, створює образ з тією завершеною досконалою майстерністю яку можна було бачити лише у кращих виставах "Березоля"...

Ось по сцені, скрізь степову українську ніч, за широким чумацьким возом іде Мамає - Гірняк. Сивим патріархальною українською давниною віс від цієї постаті зальотника, п'яниці і ледаря-чумака...

В кожному кроці, в кожному жесті і навіть в словах "от і втопився ж я, братці", - відчувається не втома, а безмежна лінь степовика, звиклого до споглядання природи, до безжурности і ситої насолоди життям. Це тип по-

А коли Гірняк грає свій монолог, як у Мина Мазайло, то кожне його слово одсвічує, а б сказав "здійсненою мрією".

До речі чи не вперше це на сцені г р а в т ь монолог?!

Я навіть не знаю, чи так можна сказати.

Проте, інакше сказати не могу. Гірняк тут не ходить, не говорить, не жестикулює, а грає. Текст тут тільки безконечна варіація фраз із призвищем Мазенін. Близько 15 хвилин актор на сцені по суті говорить шаблонні слова, що їх ми в звичайнім житті не чуємо, не фіксуємо в мозку. Але він мрію Мазайла - психологічну категорію його соціально-расового сценічного образу - так злив із цими словами, інтонаціями, жестами й мімікою, що вони звучать як надхненний сонет.

Про Гірнякового Мину Мазайла можна цілком серйозно, не боячись уславитись верхоглядом, сказати, що це шедевр сценічного майстерства...

Але все мусить мати кінець, тож і ці рядки.

Кінчати в нас стало звичасм підсумками. І тут належало б отже або пророкувати акторові майбутність, або перелічити його заслуги та визнати, що йому слід дати вже заслуженого, або дати формулу його фахової системи.

Перше й друге не для мене. Третє належить не тільки акторові, а всьому Березодю.

Та кінець-кінцем ця система нескладна.

Дивись на все очима сучасної людини і вчись день-у-день.

"Коли в тебе є майстерства на 100.000 франків, - купи ще на 5 су."

(Із нарису В.Хмурого "Й.Гірняк", Харків 1931)

Група „Березільців“ з Курбасом у центрі у 1933 р.

Десь на початку 1930 року прийшов до Л.Курбаса М.Куліш і показав йому свою нову п'єсу "Патетична соната". Прочитавши твір свого побратима, режисер був придавлений одночасно двома протилежними фактами: величчю нового твору Куліша і неможливістю поставити його на українській сцені (виключно з політичних обставин). Поки друзі радили над нерозв'язаною проблемою, надійшла п'єса Ів.Микитенка "Диктатура" з урядовим розпорядженням про негайну постановку її в "Березолі".

Можна уявити собі, з яким серцем Курбас відклав на бік геніяльний твір свого побратима і лютий взявся за "Диктатуру", візита якої в "Березолі" вимовно пояснювалася вже її назвою. Як і більшість драматургічних творів Микитенка, це був агітаційний реалізм, творений за рецептами т.зв."соц. замовлення". Відкинути п'єсу Курбас не міг - хіба б хотів смерті свого театру. Прийняти її такою як є - теж не міг. Він вирішив побороти: побороти п'єсу, побороти її вислуженого автора, побороти партію й уряд та їх диктатуру над мистецтвом. Оплюгавлення образів села перетворити в їх високо-мистецьке і навіть героїчне звучання. Профанацію театру - в його тріумф.

Це легко сказати, але як має здійснити таке мистецьке чудо режисер і актор? Це міг зробити лише сам Курбас і ті з його акторів, з якими він найбільше мав мистецького споріднення і взаємопроникнення. Тому головна роль куркуля Чирви Козиря була доручена Й.Гірнякові, роля Дударя - Бучмі, Малюштаня - Крушельницькому, Небаби - Ужвій.

Якось Л.Курбас писав про Й.Гірняка, як про майстра стилізації і виключної акторської стильової гнучкості. Саме це потрібне було тут, щоб агітаційний осоружний текст примусити звучати зовсім протилежно, так протилежно, щоб і форма і зміст вистави та ролі зокрема заперечували п'єсу...

Щоб здійснити таку складну виставу, де жест, міміка, рух тіла, голос, мізансцена і весь антураж спектакля були розраховані так точно, як найкоротша нота в симфонічному творі, до актора ставились нелюдські вимоги фіксації і тут Гірняк виявив себе справжнім майстром, виявляючи виключну силу тривання в заданому ритмі спектакля, виконуючи і виліплюючи в його загальному ключі найдрібніші деталі ролі, не допускаючи найменшого зриву чи дисонансу щодо стилю і задуму цілого видовища.

Читач, який знає Гірняка і його голосові дані як співака, має право запитати: який же з нього оперний співак? Яку арію він міг проспівати своїм зовсім не оперним голосом? Чи могла сприйматись така арія як мистецтво? Таке питання були поставили колись славетному комічному акторові драми Александрівського театру, коли він викликався був замінити хворого співака в ролі Торедора з "Кармен".

- Як же ви витягнете високі ноти?

- Я їх пальцем покажу...

Такий надзвичайний "палець" є і в акторському арсеналі Й.Гірняка. Виходячи з вистави, трудно було глядачеві розібратися аналітично, якими ж чарівними пальцями "показав" актор блискучий образ Чирви, якими саме складниками і засобами створив Гірняк цього монументального селянського короля. Словом? Співом? Жестом руки? Мімікою? Чи гримом і костюмом?...

Гірняк у ролі Чирви, це не просто куркуль, це ватажок тих куркулів, що їх тепер ліквідують, як класу. У нього обличчя біблійного Мойсея, довга сива борода, величні рухи, трагізм у голосі. Він бачить, відчуває, що його класа вмирає, і в своїх речитативах-істеріях підноситься до пророка...

Було це 1933 року в час голодової катастрофи України, в час погрому і розгрому українського села, української інтелігенції, українського робітника, української культури. В час, коли мовчав уже М.Хвильовий. В ті дні в Межигірському монастирі курбасівці прискореними темпами готували свій останній курбасівський, березільський і кулішівський твір - "Маклену Грасу",

а Куліш кружляв цілі дні по навколишніх голодних селах над Дніпром.

Політбюро думало над виставою якийсь тиждень, і після пяти-шести спектаклів "Маклену" зняли з сцени й заборонили включати до репертуару. Чи мало це означати, що советський Зброжек таки не захотів визнати свого банкрутства? (Кулішів Зброжек, це хижак, банкрут, грач; всі його гроші, за які мав купити масток, пропали в збанкрутованому банку; приголомшений Зброжек закидає шнур на балькон і сам лізе в петлю...) Сумнозвісний Ф.Таран з доручення партії вже лупив голоблем в "Комуністі" і драматурга і режисера, бо в п,есі, буцімто, не була показана як слід робітнича кляса... Чим пояснити те, що саме "Маклена" стала для Політбюра тією каплею, яка переповнила чашу його "терпіння" і спонукала його до негайного розгрому театру, до заборони "Маклени Граси" та арешту її головних творців - Куліша, Курбаса й Гірняка?!....

Причина була в усій попередній лінії "Березоля" та велике духово самостійне українське мистецтво. Причина була і в тому, що Косіори якомсь істинковно відчули в Збожеку самих себе - збанкрутованих маклерів, збанкрутованого господаря.

Покута за "содіяне" була хах-лива... Розстріляне Відродження уже перестало дихати. Хвильовий лежав у могилі; голод і НКВД справляли в країні свою тризну. Прийшла черга і на Гірняка - виконавця останньої ролі в останній п,есі М.Куліша і останній постановці Курбаса та "Березоля".

Р О З Г Р О М

По смерті Хвильового і по численних арештах серед культурно-мистецьких верхів Лесь Курбас уже бачив реальні контури своєї Голгофи і свого хреста. На них цинічно показував пальцем йому П.Постішев. Це було десь на порозі листопада 1933 року, перед премією "Маклена Граса" - в кабінеті Постішева. Всеволодний намісник України поплескував рукою по товстій книзі - (для внутрішнього таємного вжитку НКВД і ЦК КП/б/У вийшла друком товста книга, виповнена всілякими матеріалами, скерованими проти українських діячів і українського культурно-національного руху) - і говорив Курбасові:

- Тут є все, свідчення розстріляних і живих, арештованих і тих, що ще на волі. Ваших ворогів і ваших друзів. У всякому разі цілком досить, щоб ми могли законно вас унешкідливити. Але ми не хочемо вашої смерті. Навпаки! Ми хочемо вашої творчости. Ви мусите створити замість націоналістичного "Березоля", цього близнюка контрреволюційного хвильовізму та Вапліте, великий комуністичний театр. Ви дістаните від партії все, що потрібне театрові, режисерові, акторові. Ми виповнимо тоді ваш театр мільйонним глядачем. Ви будете під турботливою матеріальною та моральною опікою нашої партії... Ну?

- Н і ! Я не маю підстав міняти свого кредо. "Березиль" на правильній дорозі! ...

Курбаса обвинуватили у всіх гріхах проти комунізму. Він - гальмо і злий геній "Березоля". Він - Курбас - завів театр у націоналістичну безодню. Він штовхнув акторів на манівці кризи і т.д....

- Я говорю тут востаннє. Тут мені не смієте заткнути рота, бо я промовляю від імени українського мистецтва, яке ви нищите....

І за цим ішла убивча поодиноким характеристика присутніх советських вельмож, що сиділи в ролі прокураторів і суддів українського мистецтва.

І дійсно, виривавчи слова ніби з самого серця, Курбас викрив усю злочинну мистецьку політику Наркомосу, всі підступні методи боротьби і підду змову проти українського мистецтва. Він говорив дійсно востаннє - і був несамовитий як роз, ярлий лев, убивчо-дотепний, гострий, безкомпромісовий, гнівний як Бог. До безумства відважний. Про цю його промову на другий день говорив весь Харків.

З курбаса зняли звання народнього артиста. В Харкові він не мав вже що робити. Він поїхав у Москву і повернувся до Харкова вже під конвоєм НКВД...

Гірняк не пішов з тми, хто взявся виконати наказ Постишева - "вмкорчувати курбасівщину" із Курбасового театру. Уперто і явно замозгубно він захищав позиції і пам'ять Курбаса аж поки його не кинули до в'язниці...

Через два тижні після зняття Курбаса відбулася в ЦК КП(б)У нарада березильців із зав.культпропом Кілерогом... Крушельницький, Бучма, Ужвій висловилися про Курбаса негативно. З відповіддю їм виступив Йосип Гірняк. Він нагадав про останню зустріч-вечерю акторів з Курбасом перед прем'єрою "Маклена Граса": ця зустріч відбулася на квартирі Курбаса. Були присутні майже всі березильці. Сам Курбас не сідав за стіл, не їв і не пив, а разом з мамою та дружиною В.Чистяковою обслуговував гостей. Все таки одну чарку випив і проголосив тост: "Востаннє за "Березіль"! І заговорив про мистецький та ідейний шлях "Березоля" за минулих 11 літ, про те, що цей шлях є безсумніву вірний, не зважаючи на безперестанні ворожі нападки й критику, під вогнем якої здобував театр одну за одною мистецькі позиції. Тільки історія оцінить належно нашу з вами працю, говорив він до своїх гостей. Сьогодні нам усім трудно. Але щасливий той, хто подолає і витримає все це - йому належить майбутнє...

Гірняк нагадав невірним хомам і петрам про тую "Тайну Вечерю", про заповіти вчителя, про відповідальність за скарби, витворені колективом під рукою Курбаса. Промова Гірняка була хвилююча і викликала замішання серед присутніх. Дехто з акторів плакав.

У той жажливий час розгрому "Березоля" плакав не раз сам Гірняк...

Сталось... Коли Гірняк виходив із залі з їзду робітників мистецтва - двоє невідомих цивільних взяли його під руки і одвели на Чернишевську в спецкорпус НКВД... Це було 27 грудня 1933 року. Курбас був заарештований у Москві напередодні - 26 грудня.

Так Гірняк опинився в одній з найтяжчих ролей - підслідного НКВД.

Обвинувачення було цинічно просте...

- Вас завербував до УВО Лесь Курбас.

- Це неможливо. Ви помиляєтесь: я його завербував...

Зібралась по п'ятьох місяцях попереднього ув'язнення "тройка НКВД", і, сміючись та покурюючи запашні цигарки, призначили акторові три роки віддалених ІТЛ ("Исправительно-трудовых лагерей"). Цифра "3" була символічною величиною. З півночі Гірняк повернувся не через три, а через вісім років...

Сіль була адже в тому, щоб викинути мистця за борт українського театру і українського суспільства. Щоб вирвати з його рук зброю мистецтва, що часом буває сильнішою за наймодернішу вогнепальну зброю.

Стукотіли колеса "телятника" - залізничного товарового вагону...

Крізь ґрати малих віконець востаннє майоріли і пропливали до болю знайомі силуети Харкова...

Там за університетом за музеєм Сквороди - з'явилися на мить високі дахи театру "Березіль". І зникли...

Це його Харків, і він є харківський, він - актор...

Далі похмурий калейдоскоп життя советського каторжника...

Кемь на Білому морі... Вятка... Котлас... Урал... Усть-Вимі...

Звідти в арештантській колоні пішки 370 км. трактом до Чібі, в, на північ, у тайгу...

Й О С И П Г І Р Н Я К

Буряні вогнисті дні визвольних змагань народили новий наш театр, молодий і зухвалий, іскристий, як проміння березневого сонця, рвучкий і потужний, як весняна вода.

У цім театрі виріс і змужнів новий український актор, і з цим актором виріс і змужнів наш новий театр. Бо історія знає театри без драматурга, без режисера, без художника, без глядача, без театру навіть, та ніколи й ніде в світі не було театру без актора. Бо завжди театр, коли він підпадав чи занепадав, переживав лихоліття, спирався на актора, і завжди актор виносив його на своїх раменах у нову добу.

Скільки раз гинули театри?

Театр Менандра, Квінта Росція Галла, театр Сервантеса. Комедія ерудита, побутові театри, - як у нас їх стало звичас називати, - Майнінгенці, Тобілевичів, Островського.

Скільки раз сильні світу вирікали смерть акторові!?

Калігула палив ателланів, Савонароля слав на аторів усі карі інквізиції, англійські пуритани змусили їх стати слугами лордів. А кремлівські диктатори стріляли, висилали на Соловки, Печору та інші концтабори акторів, зокрема Йосипа Гірняка та його вчителя Леся Курбаса...

Проте пережили вони не тільки Калігулу, а й Римську імперію...

Шождо актора Гірняка, то в його житті справді є аналогії з старим античним світом.

Він прийшов на Україну з галицькою армією. Так колись перші актори-професіонали Греції мандрували з військом Олександра Македонського.

Взагалі в житті актора війна відіграла велику роль. Та в кого з нас, що мали щастя народитися останніми роками XIX століття по цім і по тім боці Збруча, вона не відіграла великої ролі?...

Аматором в Українських Січових Стрільцях 1914 року почав свою акторську путь Йосип Гірняк. А 1915 року співав баритоном Москаля в "Катерині" і грав Хому з "Ой не ходи Грицю" в театрі "Руської Бесіди"....

Опинилися Українські Січові Стрільці у Вінниці, де косив тиф і закладався театр ім.Франка. До цього театру і вступив 1919 року актор Йосип Гірняк, щоб назавжди з'єднати свою долю з українським театром...

На ті часи це була не дуже завидна доля...

От неповний реєстр основних професій тогочасного нашого актора:

Викачувати воду з театру. Гірняк з Бучмою викачували її тиждень у Черкасах, будши в студії театру ім.Франка.

Наліплювати афіші й доставати вугілля для гриму. Цього Гірняк навчився в Білій Церкві.

Косити жито, пшеницю й іншу пашню. Так Гірняк і Бучма заробляли на їжу й на дорогу від одного місця гастролів до другого.

Варити цукор в Андрушівці чи деінде. Гірняк з Бучмою варили в Андрушівці, як одного часу 4 майстерня Березоля не доставала їжі.

Крім того треба було вміти орудувати театральною завісою, молотком, пилкою, сокирою, лопатою та всім іншим струментом, що його вживають у театрі для будови декорацій, і вимітати сміття з усіх помешкань численних міст і містечок України, які об'їздив театр ім.Франка...

І коли ми вже кричимо й розпинаємось за театр, про його вагу та значення і для культури, і для політики, і для будівництва, то чи не належить нам з троха більшою повагою судити його. І коли ми вже навчилися, що був колись античний театр, і знаємо, що "Мікадо" оперета про Японію, то чи не

належить нам знати й те, що античні греки трохи інакше ставилися до театру та акторів, а в Японії найбільше люблять дітей і поважать акторів...

Краще поговоримо про актора Гірняка у Франківців.

Перед моїми очима лежить коротенька й проречиста нотатка - список авторів, п'єс і ролей збережених у пам'яті, що їх грав у театрі ім. Франка актор: Шекспір, Мольєр, Гольдони, Гоголь, Горький, Зудерман, Ібсен, Винниченко. Ролі: Йосип, Бобчинський і Добчинський у "Ревізорі", Костильов - "На дні", Оргон у "Тартюфі", й слуга в "Манірицях", Маркіз - "Мірандоліна", Карл IX - "Геріх Наварський"...

Чи не здається Вам, що все це виглядає так, ніби актор завзявся перейти нашвидку через увесь репертуар європейського театру? ...

*

* *

1922 року Гірняк вступив до мистецького об'єднання Березиль, що заснувалося в Києві, утворивши низку експериментальних майстерень. З Березолем актор пішов шукати забутий і незагублений український театр і себе - актора в нім.

Я бачу зараз його. Він іде там далеко...

Він Комісар у "Газі", Жебрак у "Машиноборцях", Голова в "Секретарі Профспілки", Кощавко в "Комуні в степах", Кукса в "Пошилися у дурні"...

Він агітує за українську революцію...

Його голос став сміливий і переливається багатими на обертони інтонаціями. Руки набирали еластичності й певности. Тіло зробилось гумове.

Я бачу тепер його зовсім близько - постать, лице, найменші порухи м'язів...

Він виходив перед саму рампу. Говорив так виразно, що чути було по всіх закутках гальорки карбоване слово. Він зібрав для своєї місії увесь арсенал свого акторського майстерства. Ходив наче на цугах по сцені, строго пильнуючи, щоб не спізнитися пояснити котресь місце саме в той момент і з того місця, де йому сказав режисер....

До Харкова Йосип Гірняк приїхав уже майстром свого фаху, що почував себе стільки ж вправним у трагедії, як і в опереті...

Він навчився свого майстерства - зрозумів його закони і вивчив техніку.

Своїми чотирма наступними образами він ніби говорив:

- Хочете?!

Сьогодні буду трагіком і покажу вам шляхетнішого за короля Франції, розумнішого за увесь його двір, ніжного батька й лютого месника Трибуле - королівського блазня. Покажу, як терзається він - людина, що мусить бавити зграю блазнів, і як глузус, винагороджуючи себе хвилинами втіхи за свій гіркий заробіток...

Завтра я мушу стати перед Вами в кімоно міністра японського "Мікадо".

Мені треба буде смішити Вас. Співати. Танцювати. Бігати.

Я буду веселий і прозорий, як повітря Японії погожої частини року. Мушу таким бути, щоб крізь мене Ви бачили, хто справді в кімоно смішить і забавляє Вас.

Я буду легкий і лагідний.

Лютим і гарячим мені треба стати в суботу, коли вийду перед Вас у білій чалмі та червоних штанях Мавра і переконаю, що коли

"Мавр зробив своє діло -

Мавр може піти"...

Бо я скажу це так, як до мене ніхто не казав.

А в неділю в Березолі піде прем'єрою веселе ревію "Галло на хвилі 477 метрів", і Ви побачите, який я можу бути зовсім симпатичний, коли надіну рашкет, куці штанці й широку блязу студента Ляша...

завчорашнього дня. Але він існує і в нашій сьогоднішній дійсності. Якимись невольними нюансами руку, жесту і голосу, м, якими пастельними тонами рисує Й. Гірняк образ цього предтечі сумнозвісних героїв поразки... В революцію воскресає Мамай, як дипломат і біяч "Пашківської республіки", для якого авторитет Києва, Петлюри ніщо; вирушає він в широкий світ представником "Пашківської республіки"... З папугою на плечі вирушає Мамай в свою останню подорож, і тут глибока резигнація, сум, самокритика освітлюють і протверезують його свідомість... Папуга - його постійний супутник і нашіптувач... "Я вчепився твого хвоста і полетів за тобою, - каже Мамай, - я не знав, тоді, що ти тільки папуга!" Гірняк говорив ці слова так, що в них викривається вся психологічна суть минулих, сучасних і прийдешніх мамайів, увесь віковий український політичний трагікомізм.

Нарешті Й. Гірняк звертається до великих проблем сучасності, до великих вселюдських образів і дає першу спробу театральної реалізації мотивів та ідей Миколи Хвильового в трагедійній виставі "Мати і Я". Виводячи вперше на українську сцену Миколу Хвильового - Гірняк повертає глядача обличчям до цієї великої істини. В наші заблукані дні душевного і духовного банкрутства сцена повинна стати до деякої міри судом над часом, своєрідним трибуналом...

Новеля "Мати і Я" з одного боку показує правдиву суть московського лже-комунізму дегенерата й доктора Тагабата, що під ангельською машкарою загірної комуні несе страшну загибель окремій людині, нації і всьому людству, а з другого боку прозора натякає на нашу національну трагедію внутрішньо-політичної братовбивчої боротьби...

Після року праці студії в Ляндеку, літом 1948 року студія робить гостинні виступи в Горішній Австії, студія на деякий час стає класичним "театром на колесах"...

Студія І. Гірняка та О. Добровольської переїздить до Баварії, де далі працює, вишколює, дає вистави, розвивається...

В тому часі, харківський театр ім. Шевченка (ця духово зросійщена і нечесна переpracювка старого "Березоля") поставив в 1947 р.п, есу "Ярослав Мудрий" Кочерги. Сенс цієї вистави в тому, щоб довести приналежність старого князівського Києва до московської історії і щоб препарувати український нарох як галузку Москви.

Як відповідь на цю московсько-більшовицьку затію поставила студія Гірняка драматичну поему Лесі Українки "Орґія" (режисура О. Добровольської). Ця річ своїм духом діаметрально протилежна препаратіві Кочерги. Вона сповнена полум, яного протесту проти фальшивих московських "меценатів" - заводників, а ще більше проти тих нікчемних малоросійських Федонів, що свою мистецьку душу кидають під ноги окупанта.

Студія, як бачимо, є молоденькою дочкою "Березоля" і своєю ідейно-громадською і мистецькою лінією...

Як перший акторський результат педагогічної роботи Студії, можемо згадати тут п'ять молодих акторських індивідуальностей, вихованих керівниками Студії. Це Т. Познякова, Варцаба, С. Залеський, М. Чолган, Кривицький і В. Змії. ..

Кінчаючи ці рядки, хочеться ще раз підкреслити характерну притаманність праці актора й режисера Й. Гірняка - його вічний неспокій і шукання за новою формою. Як актор, своєю грою він діє на глядача завжди відсвіжуюче й естетично. Як режисер, він здійснює європеїзацію українського театру, продовжуючи справу свого великого приятеля і вчителя Леся Курбаса. Як педагог, своєю працею з молоддю, цими adeptами нової театральної віри, він вписує нову блискучу сторінку в своїй біографії.

"Найбільшим скарбом, що чоловік може принести з собою на світ, є нестримна охота до якогось діла. Ця охота заповнює життя і дає щастя."

(Із книжки "В масках епохи", С. Блакитний, 1948)

Й. Гіряк у ролі Коті „Кадри“.

Й. Гіряк у ролі Мини „Мина Мазаїло“.

Й. Гіряк у ролі діда Юхима „97“.

Лесь Курбас. З часу Молодого Театру 1918 р.

Й. Гірняк у ролі Кошавки „Комуна у степах“

Й. Гірняк у ролі Голохвостого „За двома зайцями“.

Й. Гірняк у ролі Трибуля „Король бавється“.

Й. Гірняк у ролі Кума „Народній Малахій“.

Перепрошуємо за зауважені, але невиправлені похибки.

